

LYCKAS MED LEKTIONEN

Ett studiematerial för yrkesverksamma och blivande lärare

Hur ska jag göra för att eleverna ska tycka att det är roligt att lära sig?

Hur ska jag få eleverna att inte börja syssla med annat eller gå omkring och störa?

Detta är kanske de vanligaste frågorna som lärare ställer sig när de planerar sin undervisning. Det är självklart så att olika arbetsmetoder fungerar olika väl för olika elever, men undervisningen ska inte behöva falla samman därför att vissa elever släpper sin koncentration. Det finns sätt att samla klassen, att få dem att engagera sig i det som ska läras och bli nöjda. Det handlar också om att förstå att "roligt" i ett lärosammanhang är detsamma som "tillfredsställande", det vill säga tillfredsställelsen man känner när man har förstått och lärt sig något.

Tanken bakom det här studiematerialet är att det ska fungera som stöd i en utvecklingsprocess där du som lärare eller lärarstudent genom eget och kollegialt arbete besvarar de två inledande frågorna. Avsikten är också att hjälpa lärare att komma igång med observationer och samtal om undervisning.

Arbetet är tänkt att kunna förläggas över ett läsår eller en termin och består av teori och praktik. Detta material utgör ett stöd och bygger på min bok *Lyckas med lektionen – handbok i konsten att undervisa*.

Arbetet är upplagt på följande sätt i fyra steg med introduktion i samband med läsårs- eller terminsstart:

I. Litteraturläsning

Steg I består av individuellt arbete med läsning av *Lyckas med lektionen – handbok i konsten att undervisa*. Du uppmanas att anteckna frågor och reflektioner som uppkommer i samband med läsningen och att göra en beskrivning av dig själv som lärare/blivande lärare. För den som så önskar finns det möjlighet att boka en föreläsning genom att mejla mig, som är författaren: eva.larsson@lectura.se.

II. Lektionsobservationer

Steg II består av individuellt och kollegialt arbete med observationer av undervisning, reflektion och efterföljande samtal mellan dig som observatör och de undervisande lärarna som du har observerat.

III. Enskilda samtal med elever

Steg III består av individuellt arbete med att genomföra enskilda samtal med elever.

IV. Uppföljning

Steg IV består av gemensam uppföljning tillsammans med lärarkollegor och studiekamrater med diskussioner baserade på anteckningar från läsningen, de genomförda observationerna och samtalen med elever.

STEG I

Litteraturläsning

Beskriv dig själv som lärare

I steg I är det tänkt att du ska arbeta individuellt. Börja med att göra en beskrivning av dig själv som lärare utifrån exempelvis följande frågor:

Hur ser du på din roll som lärare? Vilka faktorer styr dig i din undervisning – värderingar, teori, erfarenhet, återkoppling eller annat? Vad tycker du ingår i ditt uppdrag som lärare?

Vi har alla haft både ”bra” och ”mindre bra” lärare när vi själva gick i skolan. Hur påverkas du av de erfarenheter som dina egna lärare gav dig? Har du en förebild? Ett varnande exempel?

Läs och anteckna

Läs *Lyckas med lektionen – handbok i konsten att undervisa* och för anteckningar över dina reflektioner under läsningen. Dessa anteckningar utgör ett underlag för den gemensamma diskussionen med dina kolleger i den fjärde och avslutande delen av arbetet.

STEG II

Observationer, reflektion och samtal

Observera undervisning

Steg II går ut på att göra observationer av undervisning och ha ett samtal med de undervisande lärarna. Att få se och lyssna på andra lärare när de undervisar är ett effektivt sätt att utveckla sin egen undervisning. Vid sådana observationer är det observatören som är den lärande.

Denna infallsvinkel är en viktig grundval både för observationen och det efterföljande samtalet om lektionen. Det kan ibland vara känsligt om den ena parten har synpunkter som den andra inte har bett om att få, särskilt som grundförutsättningen kan vara oklar. Samtalet är ett tillfälle för två jämställda parter att lära av varandra. Båda har möjlighet att ställa frågor med anledning av förhållanden under den observerade lektionen. Därför underlättar det om samtalet kan hållas så snart som möjligt efter det att lektionen har avslutats.

Naturligtvis är det vanligt att den observerade läraren gärna vill höra vad den observerande har noterat. Om båda parter är bekväma med det, finns det förstås inga hinder mot att ge återkoppling i form av funderingar och förslag. Det är dock viktigt att vara införstådd med att det inte är för att ge handledning som man observerar en annan lärares undervisning, utan för att man vill få ett underlag att kontrastera *sin egen* undervisning mot. Man ställer sig frågan *vad man själv vill lära sig* genom observationen.

Den utgångspunkten innebär också att man inte måste komplicera observationen genom att bedöma, värdera, följa vissa manualer eller på något särskilt sätt redovisa sina iakttagelser. Om den observerade läraren önskar få återkoppling, ger man det, om man tycker att man kan och vill. Om inte, håller man de specifika iakttagelserna och anteckningarna som man gjort för sig själv. De är värdefulla för ens eget personliga lärande och behövs för senare reflektioner kring undervisning på övergripande nivå i samband med uppföljningen i steg IV.

Mot bakgrund av min egen erfarenhet, som i skrivande stund består av drygt 500 observationer på olika grundskolor och gymnasier i Sverige, kan jag säga att det vanliga är att observatörens uppmärksamhet redan vid lektionens början automatiskt dras till hur eleverna beter sig. Deras lugn och koncentration, eller det motsatta, deras oro och splittring, är ju avgörande faktorer för undervisningen som ska bedrivas. Att först observera elevernas beteende är därför en bra utgångspunkt för att söka svar på andra frågor kopplade till lärarens ledarskap, undervisningsteknik och klassrumsförhållanden. Se nedan under "Tänkbara frågor att söka svar på".

Tillvägagångssätt

Vilket stadium i skolan som man väljer att observera har mindre betydelse eftersom det handlar om att få se pedagogik tillämpad i praktiken. Man observerar en lektion med avseende på generella faktorer såsom inledning och avslutning; ämnets introduktion, relevans, syfte och målbeskrivning; struktur och funktionalitet i arbetssättet; elevaktivitet och deltagande; tilltal och bemötande; klassrum-

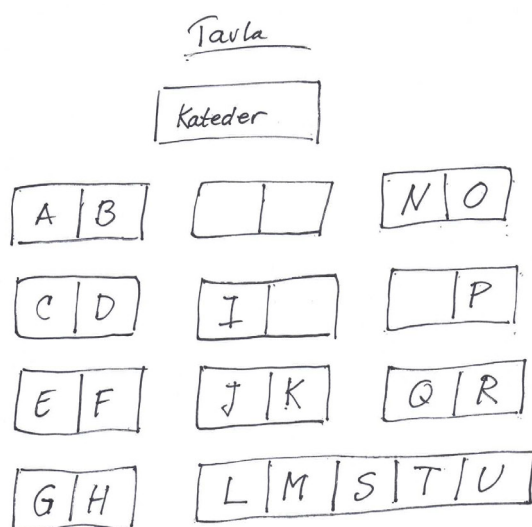
mets utformning och lämplighet; studiero och miljö. Därför kan lärare i grundskolan ha god nytta av att observera undervisning på gymnasiet och tvärtom. Särskilt givande kan det bli om man har möjlighet att observera undervisning i ämnen som man själv inte kan så mycket mer om än eleverna. Lärare i teoretiska ämnen kan därför med fördel göra observationer av undervisning i praktiska ämnen och vice versa.

När man har avtalat med en lärare om att få observera en viss lektion är det vanligt att läraren vill träffa observatören för att informera om den planerade lektionen. Det kan man självklart göra, även om det inte är nödvändigt: det kan snarare ses som en fördel för observatören att komma ovetande om lektionsinnehållet eftersom det ger observatören liknande förutsättningar som eleverna. De vet ju oftast inte i förväg så mycket om vad som väntar dem under en lektion. Det gör att observatören, precis som eleverna, redan när lektionen startar upplever behovet av tydlighet från den undervisande läraren. Det kan bli till en aha-upplevelse för en själv som lärare.

Observationen bör omfatta en hel lektion för att ge en rättvis bild och för att inte störa undervisningen mer än nödvändigt. Som observatör behöver du därför vara på plats i god tid och antingen vänta utanför lektionssalen eller gå in tillsammans med läraren.

När eleverna har gått in och satt sig presenterar observatören sig själv eller låter läraren göra det. Man berättar för eleverna att man är lärare eller blivande lärare och att man önskar vara med på lektionen därför att man är intresserad av att få se hur olika ämnen undervisas. Man frågar eleverna om de accepterar att man är med. "Är det oss du ska titta på?" brukar de fråga, och på det brukar jag själv svara att jag har ett samarbete med deras lärare som går ut på att vi pratar om undervisning. Jag brukar också säga att jag kommer att sätta mig längst ner i klassrummet, att jag kommer att göra anteckningar, att jag inte kommer att gå omkring eller störa dem på något sätt och att jag kommer att stanna kvar till lektionens slut. Med det brukar eleverna nöja sig och säga att man får vara med.

När du har presenterat dig, sätt dig längst ner i klassrummet, bakom eller avskild från eleverna. Sitt tyst och stilla kvar på samma plats medan lektionen pågår. Det är en fördel att göra en snabb skiss över klassrummet och elevernas placering eftersom det underlättar vid det efterföljande samtalet med läraren.

Jag rekommenderar att du skriver dina anteckningar, inte filmar. Elevernas koncentration på undervisningen får ju inte störas, utan de ska så snabbt som möjligt glömma bort att du sitter där. Filmning har en tendens att dra till sig elevernas uppmärksamhet medan antecknande kan ske mer diskret.

Anteckna hur eleverna har släppts in i klassrummet, hur de är placerade, hur eleverna betedde sig när de intog sina platser, om de är lugna och samlade eller om de är oroliga och högljudda och hur läraren gör för att dämpa och samla dem.

Fortsätt med att observera lektionens inledning och notera hur ämnesinnehållet och lektionens arbete introduceras. Följ läraren, eleverna och undervisningen så som den fortskrider och gör hela tiden anteckningar. Det betyder att du tittar på struktur och tydlighet, syfte och målbeskrivning för lektionen, hur arbetssättet fungerar, elevernas deltagande och aktivitet, bemötande och atmosfär, klassrumsmiljö, språk och tilltal och annat som du som observatör bedömer som relevant. Notera tidpunkter för när olika arbetsmoment startar och slutar. Titta på hur lektionen avslutas och på vilket sätt eleverna engageras i avslutningen.

Om lektionen förlöper lugnt och samlat kring det som ska läras, kommer du att kunna koncentrera dig på undervisningen och lärarens agerande. Om lektionen däremot präglas av oro och splittring, kommer du att titta på eleverna och notera deras förehavanden.

Som iakttagare har du andra förutsättningar än den undervisande läraren. Att hålla undervisning igång och samtidigt leda en hel klass gör att läraren hela tiden måste rikta om sin koncentration. Som observatör kan du däremot, tack vare ditt "elevlika" mottagarperspektiv på undervisningen, i lugn och ro göra specifika iakttagelser som läraren kanske inte ser. Kanske ser du att det finns elever som börjar syssla med ovidkommande saker och kan fundera på hur arbetssättet då behöver ändras för att lektionstiden inte ska gå förlorad för de eleverna. Kanske får du som observatör också erfara hur störningar stjälar din koncentration och hur svårt det kan vara att i en sådan miljö försöka följa och delta i undervisningen.

Som jag redan nämnt är det vanligen elevernas beteende och samspelet dem emellan som hamnar i fokus när man som observatör för första gången besöker ett klassrum eller en klass.

Det innebär att ordningen i klassrummet brukar vara den första och mest angelägna faktorn att studera. Det är inte förrän lugn och koncentration råder som du som observatör kan fokusera på kunskapsinnehållet och undervisningen. Det kan därför behövas flera besök för att kunna studera flera aspekter på undervisningssituationen i en klass.

Tänkbara frågor att söka svar på vid lektionsobservationer

Klassrummet och lektionens inledning

- Vilket intryck ger klassrummet? Ser det ut att vara förberett för lektionen som ska hållas?
- Hur tas eleverna emot? Möter läraren eleverna utanför klassrummet och släpper in dem en och en? Ställer läraren upp dörren och låter eleverna droppa in? Ställer eleverna upp på rad utanför klassrummet och går in i samlat led?
- Hur beter eleverna sig när de går in i klassrummet? Är de dämpade, lugna och stillsamma eller ropar de, bullrar och knuffas?
- Börjar lektionen på utsatt tid? Finns det elever som kommer för sent? Om ja, hur hanterar läraren de senkommande eleverna?
- Hur sker närvarokontrollen?
- Hur inleds lektionen? Hur gör läraren för att få eleverna att koncentrera sig?

Kunskapsinnehållet

- Hur introduceras lektionsinnehållet?
- Består undervisningen av ny kunskap eller av bearbetning av bekant innehåll?
- I vilken form presenteras kunskapsinnehållet?
 - Sker det genom att läraren föreläser och visar på tavlan?
 - Sker det genom att läraren går igenom och för en dialog med klassen om det de ska lära sig?
 - Sker det genom digital visning, såsom PowerPoint eller annat program?
 - Sker det genom praktisk demonstration?
 - Sker det genom att eleverna själva får söka sig fram till det de ska lära sig?
 - Sker det på något annat sätt – vilket i så fall?
- Vad gör eleverna under tiden som lektionens innehåll presenteras?
- Sker något samtal om kunskapsinnehållet? I vilken form? Vem leder samtalet?
- Hur gör läraren för att involvera eleverna, för att exempelvis förmå dem att delta i samtal om det som ska läras? I vilken utsträckning deltar eleverna i samtalet? Deltar alla elever eller bara vissa?
- Vilken typ av frågor ställer läraren?
- Finns det en röd tråd i undervisningen som är lätt att följa?

- Hur får eleverna återkoppling under lektionen? Vilken typ av återkoppling får de?
- I vilken form har eleverna tillgång till det som ska läras? Har eleverna en egen lärobok? Får den tas med hem?
- Om eleverna arbetar självständigt, i vilket format gör de det? (till exempel enskilt, i par eller grupp) Om de arbetar i grupp, hur är arbetet strukturerat?
- Är arbetsmetoderna/arbetssätten sådana att de håller alla elever koncentrerade?
- Sker någon avgränsning i tid av självständiga arbetsuppgifter, det vill säga uppgifter utförda enskilt, i par eller grupp?
- Vilken typ av läromedel används – digitala eller analoga?
- Om eleverna får hemuppgifter, handlar de om att öva mer på sådant som eleverna redan kan eller handlar de om att lära sig nya saker? Är hemuppgiften avgränsad (till exempel kunna uttala och skriva 15 glosor) eller inte (till exempel göra intervjuer, leta information på nätet, skriva rapport)?

Klassrumsmiljö och bemötande

- Hur kan atmosfären i klassrummet beskrivas?
- Hur kan språket mellan läraren och eleverna beskrivas? Hur är språket mellan eleverna?
- Hur visar läraren sina förväntningar på eleverna?
- Om eleverna är högljudda, hur gör läraren för att få tyst på dem?
- Hur försäkrar sig läraren om att alla elever får arbetsro?
- Om elever börjar syssla med annat, hur agerar läraren för att återföra dem till koncentration på kunskapsinnehållet?
- Om elever betar sig illa mot en kamrat under lektionen, hur agerar läraren i den situationen?
- Vilka signaler tycker du att läraren sänder till eleverna genom sin röst, sitt ordval och sitt kroppsspråk?

Lektionens avslutning

- Avslutas lektionen på utsatt tid? På vems initiativ avslutas den?
- Hur avslutas lektionen? Är eleverna involverade i avslutningen och i så fall på vilket sätt?

Samtalet med den observerade läraren

Samtalet inleds med att den observerade läraren själv får kommentera sin lektion. Läraren kanske då berättar om sin planering, på vilket sätt lektionen ingår i planeringen, vad eleverna skulle lära sig under lektionen, vad arbetet ska utmynna i och vilka utmaningar som läraren möter i klassen.

Först därefter ställer man de frågor som man själv kan vilja ha svar på och utveckla. Det kan exempelvis handla om förutsättningarna för undervisningen, det valda arbetssättet, läromedlen, elevernas deltagande, samspel, ordningsfrågor och eventuella störningar.

Exempel på frågor om undervisningen som kan tas upp i samtalet

Klassrummet

- Hur resonerar läraren beträffande klassrummets utformning och utrustning?
- Är elevernas placering styrd eller fri? Vem/vad avgör hur eleverna ska sitta placerade?

Arbetssätt och studieteknik

- Om elever arbetar självständigt i par eller grupp, hur organiseras sådant arbete?
- Hur genomförs arbetet med avseende på exempelvis överblickbar struktur, redovisning, tidsram och bedömning av individuella insatser?
- Om elever arbetar i grupp, hur försäkrar sig läraren om att varje elev behärskar arbetsformen, har tillräckliga förkunskaper och förstår uppgiften?
- Om elever får hemuppgifter, vet de vilka studietekniker de ska använda sig av när de gör sina uppgifter hemma?
- Får eleverna lära sig att själva testa sina kunskaper? Hur i så fall?

Elevernas deltagande

- Om det finns elever som inte har med sig sitt arbetsmaterial, hur ser läraren på det? Finns det läroböcker i reserv? Finns det lånepennor?
- Elevernas deltagande i samtalet om kunskapsinnehållet, hur tänker läraren kring det? Deltar alla eller bara vissa? Hur gör läraren för att få alla att delta?

Läromedel

- Har eleverna en egen tryckt lärobok? Får de ta med den hem?
- Om digitalt läromedel används, har eleverna tillgång till läromedlet hemifrån?

Återkoppling

- Hur får eleverna återkoppling på sina insatser?

Ordningsfrågor

- Om det funnits elever som kommit för sent, vilken policy gäller vid sena ankomster?
- Om det förekommit störningar, hur hanterar läraren elever som stör?
- Om det förekommit kommentarer mot vissa elever, hur hanterar läraren "klassens kommentator"?

Exempel på frågor för egen reflektion efter observationen

Avsätt tid för egen reflektion och analys av den observerade lektionen och det efterföljande samtalet med läraren. Anteckna dina tankar och formulera frågor som du vill ta upp vid den avslutande, gemensamma uppföljningen. Dessa anteckningar utgör underlag för diskussionen med dina kolleger eller studiekamrater i steg IV.

Några frågor till stöd för den egna reflektionen:

- Hur såg förutsättningarna ut under den observerade lektionen? Var klassrummet utformat och utrustat så att det passade undervisningen?
- Startade undervisningen i tid? Om det fanns elever som kom för sent, hur hanterade läraren det? Finns det andra sätt att hantera sena ankomster? Vilka fördelar och nackdelar har de olika sätten?
- Var eleverna placerade på ett optimalt sätt? Om arbetssättet utgjordes av gemensam genomgång – satt eleverna placerade så att de kunde tillgodogöra sig och delta i genomgången? Om arbetssättet utgjordes av arbete på egen hand – kunde eleverna arbeta ostört?
- Var lektionens syfte tillräckligt tydligt? Var kunskapsinnehållet strukturerat så att tankegången i undervisningen var lätt att följa?
- Fanns det elever som såg ut att inte delta eller arbeta? Vad gjorde de? Vad gjorde läraren för att aktivera dem?

- Om lektionen inte såg ut att fungera för alla elever, vilka åtgärder bedömer du att läraren skulle ha kunnat vidta för att förbättra förutsättningarna för dessa elever?
- Förekom störningar? Hur hade störningarna kunnat förebyggas?
- Om arbetssättet utgjordes av arbete i grupp, hur säkerställde läraren på individnivå att eleverna hade de förkunskaper som uppgiften krävde så att alla kunde delta och bidra?
- Var den valda arbetsformen effektiv nog för elevernas lärande? Finns det andra sätt att arbeta med det aktuella kunskapsinnehållet? Fördelar och nackdelar med olika sätt?
- Lärarens uttryckssätt genom hållning, rörelser, mimik, röst och språk – vilka signaler sändes genom dessa tecken?
- Vilka konkreta handlingar visade på lärarens förmåga att leda sina elever?

STEG III

Individuellt arbete med samtal med elever

Enskilda samtal med elever

I steg III är tanken att du ska genomföra enskilda samtal med elever som du undervisar, se del II, kapitel 4 i *Lyckas med lektionen – handbok i konsten att undervisa*. Sådana samtal ingår ofta i det kontinuerliga arbetet för många lärare, kanske särskilt för dem som undervisar yngre elever, men de är inte lika vanliga på högstadiet och gymnasiet. För dig som studerar till lärare och inte har några ”egna” klasser att arbeta med kan du be din handledare att få hålla sådana samtal med några av de elever som du undervisar på praktikskolan.

Återkopplingen som samtalen ger har stor betydelse för eleverna. För sin motivation har de behov av uppmuntran och ledning i skolarbetet, och forskning visar att återkoppling är avgörande för elevernas framgång i studierna (t.ex. Hattie, 2012; OECD, 2015; Dehaene, 2020).

Att eleverna är särskilt beroende av bekräftelse från vuxna har med deras ålder och omognad att göra. För att utvecklas behöver de känna att läraren är angelägen om att de ska lyckas. De behöver få visa vad de kan och få återkoppling på det för att känna lust att anstränga sig mer. Det betyder att om återkopplingen ska vara till nytta för eleven behöver den knytas till konkreta prestationer. Därför kan ingen annan än den undervisande läraren hålla samtalet med eleven.

Elever behöver få återkoppling både på starka och på svaga insatser. När prestationerna är svaga behöver eleverna få veta hur de kan förbättras. Eleverna behöver också lärarens hjälp för att förstå att det är normalt att känna motstånd när man lär sig något nytt och också inse att man då tar nya tag. Att förstå sammanhanget i undervisningen och strukturen i skolarbetet underlättar för eleven att lära sig planera och ta ansvar för sitt skolarbete.

I samtalet behöver läraren tänka på att det ur pedagogiskt perspektiv är missriktat att bedöma en elevs prestation alltför ”snällt”. Det förekommer att elever slentrianmässigt får höra att prestationer är ”bra” eller ”okej” eller ”tillräckliga”. Det är omdömen som är vaga och svåra att dra några slutsatser av. Om en elev inte uppnår önskvärda resultat, måste läraren ta reda på varför och tala med eleven om det. Handlar det om bristande förmåga i läsning, skrivning och räkning är det angeläget att snabbt sätta in stöd.

Ett syfte med det enskilda samtalet är att också eleven ska få möjlighet att ge feedback till läraren på undervisningen. Elever brukar vara kloka, de vill ha ordning och reda i klassrummet och behöver känna kontroll över sitt skolarbete. De vill att läraren ska vara tydlig med vad som förväntas av dem och de kan ur sitt elevperspektiv bidra med värdefull information till läraren. Lyssnar man noga på elevernas funderingar, kan man ibland inse att undervisningen inte varit riktigt så begriplig som man trott och har då i elevsamtalen möjlighet att förtydliga.

Det förekommer också att elever i de enskilda samtalen tar upp bekymmer som gäller skolgången i stort. Vanliga orsaker till missnöje och skolleda som kan komma fram i samtalen är stökiga lektioner, arbetsuppgifter som eleven inte förstår, svaga resultat, bråk på rasten och sårande kommentarer som lärare låter passera.

Enskilda samtal kräver att elev och lärare möts på tu man hand och i avskildhet för att den förtroendefulla kontakten ska uppstå. Den är en förutsättning för att eleven ska våga svara ärligt på frågor om de sociala relationerna mellan eleverna. Läraren behöver vara beredd på att få höra om elakheter mellan elever och att lyssna på, ta till sig och agera på det som elever berättar. Det går alltså inte att genomföra enskilda samtal med elever i grupp.

Det är lämpligt att man förbereder eleverna på att de ska få komma på enskilda samtal. De behöver få veta att samtalet handlar om arbetet, prestationerna och trivseln i skolan, och att båda parter, lärare och elev, ska få och ge återkoppling. De behöver också få veta att läraren kommer att fråga om kamratförhållandena. Vad det innebär kan man förklara i förväg för hela klassen genom att säga att man kommer att fråga om det finns någon i klassen eller i skolan som blir illa behandlad och, om eleverna säger att det förekommer, att man också kommer att fråga vem eller vilka det är som behandlar någon illa.

Läraren kan i samband med det förklara att det är skolans ansvar att se till att alla elever blir väl bemötta, så att de trivs och vill komma till skolan, och att det därför som lärarna behöver fråga om hur eleverna är mot varandra. Läraren kan också säga att om mobbning förekommer, brukar det komma fram i dessa samtal och att lärarna då måste ingripa. Därmed inser eleverna att lärarna håller koll och att dåligt kamratskap inte kan hemlighållas.

När elever i de enskilda samtalen berättar att det finns en mobbare i klassen, måste läraren tala enskilt med den eleven *utan att hänvisa till vad enskilda elever sagt*. Det elever kallar mobbning kommer man åt med vanlig fostran, det vill säga ett gränssättande enskilt samtal med den eller dem som mobbar, ett samtal som sedan följs upp.

Det är viktigt att tänka på att det som avhandlas i ett enskilt samtal inte får föras vidare. Läraren får inte avslöja vem som informerat om mobbning, eftersom eleven riskerar att bli straffad om det blir känt. Eleverna förstår att lärarna samarbetar när det gäller mobbningsförebyggande åtgärder. Även om den egna läraren försäkrar dem om sin diskretion, kan de inte helt lita på att ingen annan avslöjar vad de sagt. Det är både modigt och ansvarsfullt av elever att informera om mobbning. För den som vill se exempel på vad det kan handla om finns det berättelser på lectura.se som ungdomar har valt att publicera.

Vid samtalet med mobbaren måste läraren lägga *hela ansvaret för motreaktionen på sig själv* och inte avslöja något som kan kopplas till vad enskilda elever sagt. Den mobbade eleven ska förstå att det är lärarens värderingar som är vägledande för ingripandet.

Ett konkret exempel på ett sådant gränssättande samtal finns i del II, kapitel 4 i *Lyckas med lektionen – handbok i konsten att undervisa*.

Avsätt tid för egen reflektion och analys av de genomförda samtalen. Anteckna dina tankar och formulera frågor som du vill ta upp vid den gemensamma uppföljningen. Dessa anteckningar utgör underlag för diskussionen med dina kolleger eller studiekamrater i steg IV.

STEG IV

Gemensam uppföljning med diskussioner

I det fjärde och avslutande steget går arbetet ut på att deltagarna i grupp utifrån sina egna anteckningar, reflektioner och frågor berättar för varandra och diskuterar det genomförda arbetet enligt de första tre stegen. Meningen är att diskussionen nu ska lämna anteckningarnas detaljnivå och lyftas till en allmän-giltig nivå som kan gälla för arbets- eller studiegruppen och skolan.

Berätta om och lyssna på vilka tankar och funderingar som uppstått ur intrycken från läsningen, lektionsobservationerna och elevsamtalen. Lyssna först och diskutera sedan och tänk på att takt och finkänslighet är hedersbegrepp vid diskussioner som dessa!

Några förslag till stödjande frågor

- Vilka nya erfarenheter har det nu genomförda utvecklingsarbetet gett oss?
- Har det funnits svårigheter kopplade till genomförandet av utvecklingsarbetet? Vilka?
- Vilka utmaningar kunde vi se att lärarna hade i sin undervisning?
- Finns det tips från olika lärares lektioner som kan vara användbara för andra lärare?
- Har eleverna bidragit med några tips som kan vara användbara i vår undervisning?
- Vad har vi sett av gott ledarskap i klassrummen som vi kan dela med oss av?
- Vilka lärdomar har vi dragit?
- Vilka frågor behöver lösas?
- Hur planerar vi framåt?

Med detta tackar jag alla lärare och elever som på olika sätt har bidragit och önskar alla blivande och yrkesverksamma lärare varmt lycka till i fortsättningen!

